

РЕЦЕНЗИЯ

За дисертационен труд на тема: „Възникване, пространствено и културно развитие на Арман Махала – гр. Пловдив“ на Красимир Романов Асенов, докторант на самостоятелна подготовка към Катедра Етнология, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, научна специалност Етнология с научен консултант проф. днк Мария Антонова Шнигер

От доцент д-р Меглена Иванова Златкова, Катедра Етнология, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, член на научното жури, назначено със Заповед на Ректора на ПУ „Паисий Хилендарски“ № Р 33 - 5182/ 31.10.2017 г.

Представеният от докторанта комплект материали на хартиен носител е в съответствие с чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, като са включени всички необходими документи¹.

Докторантът е приложил 4 броя статии, публикувани и предадени за печат в периодични списания и сборник, от които едната е на английски език, а другата е в съавторство. За нея не е приложен протокол за авторство и не са разделени приносите. Публикациите отразяват етапи от работата на докторанта и са включени в цялостния текст.

Красимир Романов Асенов е зачислен като докторант на самостоятелна подготовка със заповед на Ректора на ПУ „Паисий Хилендарски“ от 11. 07. 2016 г. и в рамките на една година (до 19. 06. 2017 г.) успява да завърши дисертационния си труд. Като докторант към катедра „Етнология“ той изпълнява всички задачи от Индивидуалния си план като научно-изследователска, преподавателска и административна дейност, участва в множество научни форуми и проекти и подготвя и предава за печат няколко публикации. Познавам докторанта от няколко години преди зачисляването му в ролята му на експерт по етническите и демографски въпроси към Община Пловдив и като консултант към Международното лятното училище по Религия и публичен живот към катедра „Етнология“.

Дисертационният труд „Възникване, пространствено и културно развитие на Арман Махала – гр. Пловдив“ на Красимир Асенов се състои от увод, три глави, заключение, библиография и приложения, разположени на 284 страници. В подкрепа на изложението са включени 16 карти (включително и 3D карти), 8 диаграми, 5 таблици, 6 ортофото изображения и 29 фото изображения. Приложенията са 4 на брой. Включват преводи на регистрирани на терен текстове на турски език, въпросник за анкетно проучване, списък със събеседниците. Списъкът с използваната литература съдържа 301 заглавия, от които 164 на кирилица и 103 на латиница. Използваните заглавия от периодичния печат са 28, а интернет ресурсите са 6.

¹ Пълният списък с документи е публикуван на сайта на Отдел „Развитие на академичния състав“ на ПУ „Паисий Хилендарски“ на следния адрес: <http://procedures.uni-plovdiv.bg/docs.php?tid=9>

Темата на дисертацията, а именно: „Възникване, пространствено и културно развитие на Арман Махала – гр. Пловдив“ предлага възможност за изучаване и представяне на едно градско място, огледано от няколко гледни точки. Тези гледни точки поставят и дисциплинарни оптики, които дисертантът се е опитал да приложи към Арман махала в Пловдив и които бих обобщила като: етноложка, пространствено-картографска и документална. Изследователската проблематика се вписва в две основни научни традиции - тази на градските изследвания, в т.ч. и на отделни градски квартали, и на ромските изследвания, които много често, обаче, не отчитат контекста и локалните специфики на живота на хората от различните общности и групи. Изследването на Красимир Асенов очертава общо поле, което да доведе до по-доброто разбиране на сложните проблеми, дефинирани като етническа, религиозна и културна идентичност, пространствени граници и социални дистанции, малцинство-мнозинство и др. като представя комплексността на живеенето в един градски квартал, чиито жители основно се определят като турци и роми.

Имайки предвид, че и в момента в България много от етнически смесените квартали в големите градове показват тенденции към етническа хомогенизация, разглежданата тематика е актуална и навременна. Авторът познава изследванията по избраната проблематика, коректно ги представя, дискутира някои от тях. Тъй като изследването е емпирично, ще отбележа също че той отлично познава и разбира и терена си, има дългогодишни наблюдения на социалните взаимодействия и културни практики на жителите в квартала, работил е с архивни източници и този труд е първото публично представяне на голяма част от информацията в тях.

Структурата на дисертацията следва зададената от заглавието логика като последователно разглежда начините на конструирането на Арман махала като „гетоизирана градска структура“. В увода се очертават основните цели, задачи и изследователски хипотези. Тук докторантът дефинира и обекта си на изследване – Арман махала като „гетоизирана градска структура“, определяйки я като пространствено сегрегирана етническа общност, а целта на изследването е да се очертае процеса на възникването ѝ, пространственото и културно развитие. Изследователските подцели са това да бъде изследвано в теоретичен, емпирично-диагностичен и приложен аспект (стр. 7). Структурата на дисертацията следва така дефинираните подцели. В Първа глава се представя разбирането за пространствена сегрегация, за което са привлечени автори, както от Чикагската школа по градска социология и екология и техни изследователи, така и от учени, изследващи пространствените измерения на расизма в организацията на градските пространства, на национализмите и етничната идентичност, както и на българските автори – Надежда Илиева и Венета Лобутова, с които докторантът има съвместни изследвания. Като резултат от направения преглед от идеи и подходи, се извежда и моделът за „гетоизирана градска структура“ като обособено/сегрегирано пространство на маргинализирана (етническа) общност, която има относителна самостоятелност. Авторът полага заселването на Арман махала в една по-обширна картина на теориите за произхода на „метаобщността“ на ромите, техния език, етапите на усядането им по днешните български земи, формите на обитаване на кварталите-махали, както и селско-градските миграции, променили етническия състав на населението. Също така се дискутират наименованията и самонаименованията на обитателите на квартала като се дават дефиниции за милет, турци, хорахай, роми/цигани, йерелии, бургуджии и др. Тази

дискусия е свързана и с обговарянето на понятия за етническа идентичност, група и общност, които са оперативни за дисертационния труд.

Втората глава „Възникване и пространствено развитие на Арман махала“ представя динамиката на формиране на кварталната общност, проследена по документи, спомени на хора и картографиране на пространството (чрез архивни карти и нови модели, направени от автора). В тази глава се прави условно (според мен) разграничение на природни, демографски, културни, политически и институционални фактори, които водят до обособяването на махалата като ГТС. Смятам, че частта за психологическите фактори не е достатъчно убедителна, защото авторът не е правил психологическо изследване, а и че в нея, всъщност дискутира символен и социален капитал на жителите. Очертани са и тенденции в развитието както в пространствен и градоустройствен аспект, така и в етнодемографски.

Третата глава „Културно развитие на Арман махала“ дискутира културните модели на обитателите и на обитаване на махалата, свързани с религия, език, начин на живеене, културна памет. В тази част авторът избира друг подход и вместо стремеж за всеобхватност, насочва изследването върху два аспекта от живота на обитателите на махалата – празничния (чрез анализ на ритуалите Мартуфал и Кърлюк) и всекидневния, свързан с икономическата и социалната организация (чрез анализ на куфарната търговия).

Заклучението съдържа изводи и обобщения и очертава полетата, в които това изследване може да бъде полезно не само на бъдещите изследователи на проблематиката, но и на институциите, за едно по-добро разбиране на обитателите на този тип градски квартали и по-мъдри решения при създаването на адекватни политики към тях.

Бих определила дисертационния труд като градско изследване и тук бих подчертала като сполучлив изборът във фокуса да се постави Арман махала и спрямо нея да се изгради координатната система и хронотопа на Пловдив. Т.е. градът присъства като периферия, както отбелязва авторът. Тъй като се изследва една общност, която е в позиция на етническо малцинство спрямо мнозинството в Пловдив, тази последователна в цялостния труд гледна точка задава и „собствената мяра“ за града, страната и транснационалната мрежова мобилност на обитателите на Арман махала. Красимир Асенов предлага съчетание на няколко типа методи, подробно описани в уводната част (стр. 13 – 34), които ще разделя на: етнологички и ще ги обобща като наблюдение, пряко и включено, интервю и анкета; географски – картографиране и прогнозиране; и дистанционен – аерокосмически-ортофото. Докторантът посочва, че е използвал и визуално-антропологическия метод, но тук бих си позволила да отбележа, че той не е последователно приложен. Снимките и схемите в труда са по-скоро илюстрация, а не са подложени на анализ и не са използвани като репрезентация на културата. Част от методологията на изследването е и работа с архивни документи – регистри на домакинствата, карти и схеми, периодични издания (предимно вестници) и др.

Важно е да се отбележи, че авторът дискутира собствената си позиция в изследването и я определя като „инсайдр“. Безспорно предимство е, че той провежда теренните си изследвания и на турски език, който е майчин за обитателите на махалата. На практиката наблюденията му започват много преди интересът му да стане по-целенасочен и то в дисциплинарното поле на етнологията, което се отразява и като трудност да обедини в единен текст хетерогенните теренни материали, събирани по различно време.

Бих задала въпроса, например, правил ли е включено наблюдение, когато е бил дете или пък в по-късните години, когато е наблюдавал куфарната търговия. Как точно е приложил „включено наблюдение“ в мартуфал? Т.е. били ли са уведомен събеседниците му, че са обект на етноложко изследване? Доколко споделянето и описанието на лични преживявания не е по-скоро автоетнография? Смятам, че при една бъдеща публикация, трябва по-ясно да се постави границата на включеност на изследователя в контекста, като се дискутират социалните му роли – като гражданин и приятел, като администратор или като докторант по етнология, защото това е важно при анализа на резултатите от изследването.

Смятам, че като цяло, методологията е добре защитена и обоснована и изводите са релевантни на използваните техники и анализиранияте източници.

Представеният дисертационен труд е първото цялостно изследване на един етнически хомогенизиран градски квартал – Арман махала, наричан от градските жители на Пловдив „циганска махала“, а от докторантът „гетоизирана градска структура“ в неговото времево и пространствено развитие от почти един век.

Дисертационният труд преодолява една от слабостите на т.нар. ромски изследвания да не контекстуализират групите и общностите, наричани най-общо ромски, като локалност, т.е. като териториална общност в различни типове селища – в случая в Пловдив. Предлага се модел за изследване на общности, които са етнически и териториално хомогенни или хомогенизиращи се като се очертават и възможните параметри на тяхната мобилност (социална, транснационална и др.)

Етноложкото изследване се обогатява с методите на ортофотографията т.е. пространството на квартала е представено и като застроено и надстрояващо се място, но и като възплътени именно в тази физическа среда социални норми на поведение, реакция на политики и постоянно преговаряне на (властовите) граници между „мнозинство“ и „малцинство“.

Изводите от дисертационния труд могат да послужат като експертна оценка на градската ситуация в Пловдив при анализ и изработване на политики към преодоляване на неравенствата и пространствената сегрегация на обитателите на етническите квартали.

Дисертационният труд очертава поле, което може да се развива не само като бъдещи изследвания на автора, но и като едно целенасочено и цялостно проучване на ромските махали в България.

Авторефератът коректно представя дисертацията и приносите са добре формулирани.

Тъй като съм участвала в обсъждането на дисертационния труд на Красимир Асенов, мога да кажа, че бележките и коментарите ми бяха взети под внимание в окончателния текст.

Бих си позволила да отправя няколко препоръки. При една публикация на текста, каквато аз силно препоръчвам, да бъдат изчистени останалите несъответствия на авторите, цитирани в текста, и тези, включени в списъка с използвана литература. Също така може да се обмисли и по-добре да се аргументира противопоставянето на автобиографичен подход, устна история и повествователно интервю, което ми се струва

направено пост-фактум при писането на текста, а не е изначално заложено като методология. Бих препоръчала също така да се отграничат по-категорично равнищата на анализа на различни видове данни – тези, които вече са конструирани и тези, които авторът сам е събрал на терен. Това се отнася особено за случаите, когато се прави реконструкция на исторически наратив въз основа и на публикации във вестници, и на устни наративи, защото механизмите на колективната и индивидуалната памет са в по-сложни взаимодействия и трябва да бъдат по-детайлно разпластени.

Тъй като в дисертацията, поради избрания подход, докторантът защитава тезата, че общността в махалата функционира все повече като град в града, че има своя почти автономна икономика и система от социални взаимоотношения, бих попитала кои са онези „нишки“, които все още свързват хората от квартала с другите градски жители, правят Арман махала именно пловдивска махала и как тя продължава да е част от града? Т.е. кои са преодолимите граници и линии на сегрегация, разбирали и като социална дистанция, и като задълбочаване/преодоляване на различията?

Накрая ще обобщя, че представената дисертация е сериозна научна разработка, която има приносен характер и обогатява знанието ни за съвременните форми и тенденции в живота градските роми. Тя е задълбочено качествено теренно изследване и интерпретация на пространственото и културното развитие на Арман махала в град Пловдив, дефинирана от автора като „гетоизирана градска структура“ и като модел за изследване на други подобни етнически хомогенни и териториално обособени квартали.

Заклучение:

Дисертационният труд съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали, анализи и изводи напълно съответстват на специфичните изисквания на Философско-историческия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ. Като имам предвид посочените приноси, качествата на научния труд и докторанта, гласувам „за“ и убедено препоръчвам на членовете на научното жури да вземат решение за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ на Красимир Романов Асенов в научно направление 3.1. Социология, Антропология, Науки за културата, специалност „Етнология“.

25. 11. 2017 г.

Рецензент:

Гр. Пловдив

(доц. д-р Меглена Златкова)